

Selcan Laçınova

*İçərişəhər – Bakının qəlbı, Azərbaycanın mədəni yaddaşı, minilliklərin susmayan səsi*g Bu qədim qala divarlarının arxasında yalnız daşlar yox, bir xalqın zamanla yazdığı hekayəsi yaşayır. Qədim küçələri, dar məhəllələri, memarlıq inciləri bu ərazini təkcə milli deyil, bəşəri irsin bir parçasına çevirir. Məhz bu səbəbdendir ki, 2000-ci ildə *İçərişəhər, Şirvanşahlar Sarayı kompleksi və Qız qalası UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edildi. Lakin bu status sadəcə bir diplomatik uğur deyil. Bu, həm də məsuliyyətin, öhdəliyin və mədəni irsə verilən beynəlxalq dəyərin təntənəli təsdiqidir. Gəlin, bu hadisənin arxa planına və mahiyyətinə bir qədər daha yaxından nəzər salaq.*

UNESCO – 1945-ci ildə qurulan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət üzrə Təşkilatıdır. Onun əsas məqsədi xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanı və sülhü təhsilin, elmin və mədəniyyətin gücü ilə möhkəmləndirməkdir. Bu missiyanın ən vacib istiqamətlərindən biri də bəşəriyyətin ortaq mədəni və təbii irsinin qorunmasıdır. 1972-ci ildə qəbul olunmuş “Dünya Mədəni və Təbii İrsin Mühafizəsi haqqında Konvensiya”-ya əsasən, yalnız müstəsna universal dəyərə malik olan obyektlər bu siyahıya daxil edilə bilər. Siyahıya düşmək, həmin məkanın yalnız bir ölkənin deyil, bütün bəşəriyyət üçün irsi kimi tanınması deməkdir.

Azərbaycan 1992-ci ilin iyun ayında UNESCO-ya üzv oldu. Bu üzlülük ölkəmizə öz tarixi, mədəni və qeyri-maddi irs nümunələrini dünya səviyyəsində tanımaq və qorumaq üçün geniş imkanlar yaratdı. O gündən bu günə Azərbaycan muğamdan tutmuş xalçaçılığa, aşıq sənətindən tutmuş misğərlik ənənələrinə qədər bir çox sahədə mədəni dəyərlərini UNESCO-nun müvafiq siyahılarına daxil etdirməyə nail oldu. Lakin bütün bu uğurlar içində İçərişəhərin UNESCO statusu qazanması simvolik və strateji baxımdan ən əlamətdar hadisələrdən biri kimi vadda qaldı.

İçərişəhər təkcə qədim qala deyil – Qafqaz regionunun nadir urbanistik nümunəsidir. Arxeoloji qazıntılar bu ərazidə yaşayışın hələ eramızdan əvvəl I minillikdən mövcud olduğunu göstərir. Buradakı abidələr yalnız fərdi tikililər deyil, şəhərsalma mədəniyyətinin canlı şahidləridir. Şirvanşahlar Sarayı kompleksi (XV əsr), Qız qalası (XII əsr), Cümə məscidi, qədim ha-

mamlar, karvansaralar və yüzrlər yaşayış evi İçərişəhəri "muzey şəhər"ə çevirir. Onun dar küçələri – Qülləli, Qoşa qala, Bazar meydanı – vaxtilə sənətkarların, karvanların, alim və ruhani şəxslərin həyatına şahidlik etmiş məkanlardır. Bu baxımdan İçərişəhərin UNESCO siyahısına düşməsi sadəcə memarlıq baxımından deyil, mədəniyyətin, yaşayış tərzinin və zamanın qorunması baxımından da önəmlidir.

İçərişəhərdə 2000-ci ildən bəri
bir çox mühüm layihələr həyata ke-
çirilib. Bunlardan ən əsası tarixi

İçərişəhərin UNESCO Statusu:

Mədəni irsin tanındılması və qorunmasında 25 illik təcrübə

abidələrin elmi əsaslarla pasportlaşdırılması və sənədləşdirilməsi, bərpa və konservasiya işlərinin UNESCO standartlarına uyğunlaşdırılması, xarici mütəxəssislərlə birgə arxeoloji və memarlıq tədqiqatlarının aparılması, yeni muzey ekspozisiyalarının yaradılması və mövcud muzeylərin inkişafı, turizm və maarifləndirmə sahəsində innovativ yanaşmaları nümunə kimi

nillik irsinin dünyaya çıxışıdır. Hər
daşında tarix, hər küncündə mədə-
niyyət gizlənmiş bu şəhər bizə həm
fəxr, həm də məsuliyyət bəxş edir.
Bu gün İçərişəhərin divarları sadə-
cə keçmiş danışmır – həm də gələcəyin necə qurulacağı barədə bi-
zə suallar verir. O suallara verəcəy-
miz cavab isə bizim mədəni irsə
münasibətimizdə, onu necə yaşa-
dacağımızda gizlidir.

qoruyub saxlayan universal bir arxitektura ansamblıdır. Burada Sasani-lərdən başlayaraq Şirvanşahlar dövrünə, oradan da XIX əsrə qədər uzanan mədəni-memariq təbəqələşməsi müşahidə olunur. Şirvanşahlar sarayı, Qız qalası, Karvansaralar və qədim məscidlər bu meyaraın əsas dayağ nöqtələridir. Digər meyar "Ənənəvi insan məskəni və ya torpaq istifadəsinin nümunəsi ol-

statusu bu məkana beynəlxalq diqqət qazandırmaqla yanaşı, onun müasir texnologiyalarla qorunması, dayanıqlı turizmə hazırlanması və dünya ilə mədəni dialoqa daxil olması üçün yeni imkanlar açmışdır.

İçərişəhərin UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edilməsi təkcə onun qədimliyinin tanınması deyil, həm də mədəni yaddaşımıza verilən beynəlxalq bir dəyərdir. Bu status, xalqımızın əsrlər boyu formalaşdırdığı şəhərsalma, memarlıq və həyat tərzinin bəşəriyyətin ortaq mirası kimi tanınmasını təmin etmişdir. Lakin bu, yalnız fəxarət üçün deyil, məsuliyyət üçün də bir çağırışdır. UNESCO-nun keçmiş baş direktoru İrina Bokova belə demişdi: "Mədəni irs yalnız keçmişə deyil, gələcəyə olan borcumuzdur. O, bizə kim olduğumuzu xatırladır və kim olmaq istədiyimizi müəyyən edir."

Bu baxımdan, İçərişəhər sadəcə bir tarixi ərazi deyil, kollektiv kimliyimizin fiziki təcəssümüdür. Onun küçələri, divarları, məhəllələri və abidələri bu xalqın keçmiş, əzmi və zövqünün sükutla danışan şahidləridir. Onun qorunması və davamlı şəkildə yaşadılması, elmi yanaşmalarla bərpə və tədqiq olunması, yalnız mədəniyyət işçilərinin deyil, hər bir vətəndaşın borcudur.

Bu gün 25 illik UNESCO statusunun qeyd olunması sadəcə yubiley deyil, həm də gələcəyə baxış üçün strateji bir mərhələdir. Texnologiyaların, yeni muzeyçilik metodlarının, rəqəmsal irz mühafizəsinin tətbiqi, eləcə də beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi İçərişəhərin mühafizə siyasətində yeni imkanlar açır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının mərhum akademiki Ziya Bünyadovun bir fikri bu kontekstdə diqqətəlayiqdir: “Tarix – daşlarda, divarlarda, abidələrdə yaşadığı qədər mövcuddur. Onları oxumağı bacarmayan xalq, öz tarixini də unudur.”

Bu baxımdan UNESCO statusu yalnız mədəni tanınma deyil, tarixi yaddaşın qorunmasına beynəlxalq təminat deməkdir. İçərişəhəri yaşatmaq – milli kimliyimizi gələcəyə daşımaq deməkdir. Və bu yol, keçmişin irsini bu günün məsuliyyəti ilə, sabahın vizyonu ilə birləşdirməyi tələb edir.

göstəre bilərik. UNESCO statusu
həmçinin İçərişəhərin beynəlxalq
konfranslar, sənət simpoziumları
və akademik ekspedisiyalar üçün
mərkəzə çevrilməsinə səbəb olub.
Hər bir belə layihə bizim bu irsə nə
qədər dəyər verdiyimizin göstərici-
sidir.

2025-ci ildə İçərişəhərin UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edilməsinin 25 illiyi qeyd ediləcəkdir. Bu, sadəcə yubiley yox, həm də bir hesabat anıdır – biz bu illər ərzində nə etdik, nələri daha yaxşı edə bilərdik, hansı sahələr hələ də zəifdir? Bugünkü dövrdə bu mədəni irsin qorunması artıq təkcə bərpə və hüquqi statuslarla bitmir. Rəqəmsallaşdırma, müasir muzey texnologiyaları, interaktiv tətbiqlər və gənc sənədlərin irsə cəlbə bu sahədə yeni mərhələnin əsas prioritetləri olmalıdır.

İçərişəhərin UNESCO statusu yalnız bir təltif deyil – xalqımızın mi-

UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil olmaq üçün hər bir abidə və ya ərazi "müstəsna universal dəyər" daşmalıdır. Bu statusa layiq görülmək üçün irs obyekti 1972-ci ildə qəbul olunmuş "Dünya Mədəni və Təbii İrsin Mühafizəsi haqqında Konvensiya"da müəyyən edilmiş meyarlara cavab verməlidir. Mədəni irs üçün bu meyarlar içərisində memarlıq, şəhərsalma, ənənəvi yaşayış formaları və mədəni-mədəni dəyərlərlə bağlılıq kimi prinsiplər əsas götürülür. İçərişəhər, Şirvanşahlar saray kompleksi və Qız qalasının 2000-ci ildə Dünya İrs Siyahısına salınması da məhz bu elmi və tarixi əsaslara dayanır. İçərişəhər bir neçə mühüm meyara eyni zamanda cavab verən nadir şəhərsalma nümunəsidir. Onlardan ən əsası "Tarixin mühüm dövrlərini əks etdirən memarlıq və şəhərsalma nümunəsi olmaqdır." İçərişəhər esrlər boyunca müxtəlif dövrlərin izlərini

maqdır." İçərişəhər bu gün də aktiv yaşayış sahəsi olaraq qorunub saxlanılır. Qədim məhəllələrdə insanlar yaşayır, sənətkarlar fəaliyyət göstərir, dini və sosial həyat davam edir. Bu ərazidə mədəniyyətin canlılığı və tarixi ilə bu gün arasındakı körpü bu meyara tam uyğun gəlir. Daha bir meyara əsasən isə "Qeyri-maddi irs və mədəni ənənələrlə birbaşa bağlılıq yaradan məkandır." İçərişəhərin memarlıq abidələri təkcə dəş və tikililərlə ibarət deyil – bu məkan xalq yaddaşını, əfsanələri, ənənəvi sənət növlərini və dini-mənəvi dəyərləri özündə yaşadır. Qız qalası ilə bağlı əfsanələr, muğam və aşiq sənətinin burada səslənməsi, dini komplekslərin fəaliyyəti bu irsin yaşayan və davam edən xarakterini göstərir.

Bu meyarlara əsasən İçərişəhər nəinki Azərbaycanın, bütün bəşəriyyətin ortaq mədəni irs nümunəsi kimi tanınmışdır. UNESCO